

lisjen goldman

»Put je počeo, putovanje je završeno«
Lukač

U Parizu je oktobra 1970. godine umro Lisjen Goldman (Lucien Goldman), poznati francuski sociolog i filozof rumunskog porekla, čija su brojna dela, rasprave i članci, vršila i vrše značajan uticaj na savremenu sociologiju i filozofiju, na sociologiju literature posebno, kao jednu od najmanje obradivanih oblasti u sociologiji.

Lisjen Goldman je rođen 1913. godine u Rumuniji, gde je i stekao gimnazijsko obrazovanje i diplomu pravnika. U poznatim univerzitetskim centrima — Beču, Cirihi u Parizu — nastavlja studije da bi na Sorboni 1955. godine odbranio glavnu doktorsku disertaciju *Le dieu caché, étude sur la vision tragique dans les Pensées de Pascal et dans le théâtre de Racine* (*Skriveni bog, studija o tragičnoj viziji u Paskalovim Mislima i Rasinovom teatru*), a godinu dana kasnije brani dopunska doktorsku disertaciju *Corespondence de Martin de Barcos, abbé de Saint-Cyran* (*Prepisaka Martina de Barkoa, igumana Svetog Sirana*). Po završetku rata nastanjuje se u Parizu, gde 1946. godine postaje naučni saradnik Nacionalnog centra za naučnu istraživanja, odakle 1959. godine prelazi za rukovodioca seminara za Sociologiju literature i filozofije pri Praktičnoj školi za visoke studije na Sorboni. Kako je svojim radom i zalaganjem na ovom mestu postigao značajne rezultate, Goldman biva pozvan 1961. godine da rukovodi centrom za sociologiju literature pri Institutu za sociologiju u Brislu i na tim mestima je ostao sve do svoje smrti. Među Goldmanovu najznačajniju dela spadaju: *Ljudska zajednica i univerzum kod Kanta*, koje je 1945. godine objavljeno na nemačkom jeziku u Cirihi, a nešto kasnije prevedeno na francuski i objavljeno u Parizu 1948.; *Sciences humaines et philosophie* (*Humanističke nauke i filozofija*); zatim, već ponovo delo *Le dieu caché, étude sur la vision tragique dans les Pensées de Pascal et dans le théâtre de Racine; Correspondence de Martin Barcos, abbé de Saint-Cyran; Racine (Rasin); Recherches dialectiques* (*Dijalektička istraživanja; Pour une sociologie du roman* (*Za sociologiju romana*).

Lisjen Goldman je živeo i stvarao u Francuskoj, zemlji koja je po mnogo čemu bila karakteristično tle za razvoj marksističke misli. Antidogmatski orientisan, marksist i humanist, oslanjajući se na neke osnovne filozofske koncepcije ranog Lukača (Georg Lukács), i sledeći ih, Goldman ističe u prvi plan kategorije dijalektičkog materijalizma i razmatra ih prvenstveno u odnosu na čoveka i istoriju. Okosnica njegove dijalektike je filozofska kategorija totaliteta, koju Goldman dalje aplikira i na područje njegovih literarnih istraživanja. Dijalektičku kategoriju totaliteta Goldman shvata, sledeći Lukača, osnovom dijalektičkog načina mišljenja. Svaki istorijski fenomen, pogotovo na području kulture i ideologije, Goldman shvata u odnosu na određeni istorijski totalitet. Vrednost jedne doktrine ili ideologije, po Goldmannu, može se odrediti pre svega po mogućnosti koju ona pruža da se objektivno i suštinski objasne društvene pojave svog vremena. Shvatajući dijalektički materijalizam i kao praktičan stav prema životu i stvarnosti, Goldman je smatrao da za sociologiju empirijski podaci imaju svog opravdavanja i smisla jedino ako su posmatrani i dati u okviru neke celine problema, jer je za njega svaka društvena pojava »celovita činjenica«. Jednim od najkrupnijih zadataka sociologije duha (sociologije de l' esprit) Goldman je smatrao problem tipologije pogleda na svet, i postavlja, sledstveno Lukaču, tri tipa pogleda na svet: tragičnu viziju sveta, viziju eseja i viziju romana. »Za istorijski materijalizam bitni element u studiranju književnog stvaralaštva leži u činjenici da su književnost i

filozofija na raznim planovima, izrazi jedne vizije svijeta, i da vizije svijeta nisu individualne, već društvene činjenice«¹, gde pod vizijom sveta Goldman podrazumeva jedinstveno koherentno gledište na celokupnu stvarnost. To nije, dakle, misao pojedinca, jer je njegova misao retko koherentna i jedinstvena, smatra Goldman, nego je ona društvena činjenica.

Svoja filozofska razmatranja (koja bazira na učenjima »divova prošlosti«, kako sam kaže, medju kojima je za njegov razvoj bio najznačajniji Đerd Lukač, i koga je Goldman smatrao najvećim filozofom 20. veka), Goldman razraduje u smislu sociološko-kulturnih ispitivanja. Sociologija literature, kao jedno od osnovnih područja bavljenja Lisjena Goldmana, bilo je od Lukača (*Theorija romana*, 1920.) pa sve do nedavno već uveliko napuštena, oblast interesovanja literarnih kritičara, sociologa i filozofa. Klasična sociologija literature, ili, kako je Goldman naziva, »sadržinska sociologija literature«, svojim osnovnim nastojanjem da u analizi i kritici književnog dela utvrda podudarnost sadržaja stvarnosti sa sadržajem književnog dela, postala je i ostala ograničena u svom domenu. Traganje za zajedničkim činocima stvarnosti i književnog dela, s obzirom na modernu literaturu, nikako ne može biti dovoljno za njenu ozbiljniju analizu. Za Goldmana je ograničenost »sadržinske sociologije literature« bila uočljiva i nepobitna činjenica.

Epocha moderne literature, napuštanje bukvalnog naturalizma i realizma, znači okretanje ka jednoj nepoznatoj stvarnosti, nevidljivoj i neuhvatljivoj, stvarnosti čija je podloga dublja, jer se ne ograničava samo na odražavanje i prepoznavanje, već obuhvata čoveka kao njenog stvaraoca i glavnog junaka, sa svim onim neodredljivim i duboko skrivenim u njemu, u svesti, u podsvesti... Kako je metoda »sadržinske sociologije literature« ograničena u svom domenu i ne može biti primenjena na modernu literaturu, da bi ova ograničenja prevladalo, Goldman razrađuje metodu modernijeg sociološkog pristupa književnom delu i naziva ga metodom genetičkog strukturalizma. Ovakav pristup literaturi polazi od činjenice »da su strukture sveta u književnom delu homologne mentalnim strukturama izvesnih društvenih grupa ili stoje sa njima u odnosu koji se dà razumeti, dok, kada su u pitanju sadržine, tj. kada je po sredi stvaranje imaginarnih svetova koje te strukture određuju, pisac ima potpunu slobodu«.² Umetnik, za Goldmana, i jeste izuzetan pojedinač, jer mu polazi za rukom da u jednoj oblasti (književnost, slikarstvo, muzika) stvoriti jedan zamišljen svet povezan u svojim elementima, ili gotovo povezan, čija struktura odgovara onoj strukturi kojoj teži grupa u celini kojoj umetnik pripada.

Goldman ističe da je najznačajniji problem koji treba da reši svaku sociološku istraživanje pri analizi nekog dela problem o m e d a v a n ja predmeta. Sa velikim kulturnim ostvarenjima to ne predstavlja neki izuzetno težak problem, jer takva dela, bilo da su filozofska bilo književna, predstavljaju koherentne strukture. U tom slučaju prvo omedavanje predmeta je već izvršeno. No, dela slabije umetničke vrednosti često sadrže heterogene elemente koji se pri analizi moraju eliminisati. Goldman smatra da to naročito predstavlja opasnost i teškoću kada se analizira celokupno stvaralaštvo nekog piscu, jer se tu veoma često ispoljava nejedinstvenost struktura u pojedinim delima. Zato Goldman kaže da u konkretnom istraživanju treba poći od analize svakog konkretnog dela određenog pisca, proučavajući ih onim redosledom kojim su i napisana. »Strukturalističko-genetičko istraživanje vrši se na sledeći način: najpre se izdvaje grupe empirijskih data koje obrazuju strukture, odnosno relativne totalitete, a zatim se ovi uklapaju kao njihovi delovi u druge, veće, ali istovetne strukture...«³ Prednost ove metode je u tome što su ljudske činjenice shvaćene kao celina i što taj metod nužno podrazumeva istovremeno objašnjavanje — smatra Goldman (r a z u m e v a n j e) i razumevanje — smatra Goldman (r a z u m e v a n j e) i podrazumeva određivanje neke strukture, a uklapanje strukture u neku obuhvatniju znači nijeno o b j a š n j a v a n j e.

Goldmanovo izlaganje o strukturalističko-genetičkom metodu u istoriji književnosti ne sumnjičivo predstavlja, sa stanovišta sociologije kulture, jedan od najznačajnijih doprinosa njegovog stvaralaštva. Od značaja je, takođe, Goldmanov ideo u rešavanju jednog od važnih zadataka sociologije (ili »sociologije duha«, kako bi je on nazvao) — problema tipologije pogleda na svet. Mada Goldman nije potpuno originalan u naporu da takvu tipologiju sačini (jer je osnovnu podelu pogleda na svet preuzeo od Lukača), on je u nekim momentima otisao dalje od svog prethodnika. Smatrajući, po ugledu na Lukača, tragičnu viziju sveta, viziju eseja i viziju romana trima osnovnim tipovima pogleda na svet, Goldman je u knjizi *Dijalektička istraživanja* (koje predstavlja skup nekolikih studija i raspravi o poznatim delima francuske i svetske literature) obrazložio svoje ideje o tragičnoj viziji sveta, vršeci, između ostalog, značajne analize Paskalovih i Rasinovih dela. U istom delu sadržano je i Goldmanovo izlaganje o viziji eseja, gde autor pod esejem podrazumeva književnu formu koja stoji između filozofije i literature. Esejist ostaje na planu ideja, ne dajući odgovore na postavljena pitanja; pitanja samo postavlja, a odgovore možda samo tek naslućuje. Za Goldmana, esej je traženje. Roman ide još dalje u svojoj viziji sveta. O ovom tipu pogleda na svet, viziji romana, Goldman raspravlja u svojoj poslednjoj knjizi *Za sociologiju romana*. Za njega je roman vrsta pogleda na svet u kome čovek postaje svestan svoje nemogućnosti apsolutnog dostizanja cilja. Roman je »povest o degradiranom traganju za autentičnim vrednostima u jednom degradiranom društvu, a ta se degradacija, kada je reč o junaku romana, ispoljava pogravit kroz posredovanje, svodenje autentičnih vrednosti na nivo onoga što se podrazumeva i njihovo iščezavanje kao vidljivih realnosti«.⁴ Po njemu je roman transpozicija svakodnevnog života u »individualističkom društvu nastalom iz proizvodnje organizovane za tržište«.⁵ Krajnje složena forma koju on, naizgled, predstavlja jeste forma svakodnevnog života, u kome su ljudi primorani da za svakim kvalitetom, za svakom upotrebnom vrednošću tragaju na jedan degradiran način, tj. kroz posredovanje kvantitete, prometne vrednosti, i to u društvu u kome bilo kakav napor za neposrednim traženjem upotrebe vrednosti može da dovede samo do stvaranja pojedinaca koji su i sami degradirani. U takvom društvu, u društvu vezanom za tržište, umetnik se javlja kao problematično biće, kaže Goldman, a to znači kritički nastrojeno i društvu suprotstavljeni biće. Goldmanovo razmatranje problema savremenog čoveka i sveta otklopljeno je u nekolikim stavovima. Jednim od najosnovnijih problema on smatra reifikaciju, veliku prepričku na putu humanizacije čoveka, i protivi se svakoj dominaciji predmeta nad čovekom, obezvlječavanju njegove ličnosti. Goldman zapaža da se u književnosti, pre svega u romanesknom stvaralaštvu, javljaju bitne izmene pod uticajem reifikacije kao sve dominantnije i uočljivije pojave savremenog sveta. Najpre zapaža postepeno iščezavanje pojedinca, raspadanje lika junaka (Džojs, Kafka, Kami, Sartr) a paralelno sa raspadanjem lika junaka, dolazi do jačanja samostalnosti predmeta koji ga okružuju, da bi, konačno, zavladali njime. Potkrepljujući ove svoje tvrdnje, Goldman analizira dela »novog romana«, čijim značajnim predstavnicima smatra i Alen Rob-Grijea, pored mnogih drugih.

U okviru savremenih socioloških i literarnih streljmljenja Goldmanov stvaralački opus predstavlja najviši stepen dodanašnjih socioloških pristupa literaturi i istovremeno polazne osnove za nova traganja ka konačnom oformljenju sociološke discipline u ispitivanju literature.

¹ Lisjen Goldman: *Dijalektička istraživanja*, Sarajevo, 1962, strana 45.

² Lisjen Goldman: *Za sociologiju romana*, Beograd, 1964, strana 223.

³ Isto, strana 226.

⁴ Isto, strana 51.

⁵ Isto.